

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ШЛЯХ ДО СВЯТОСТІ (приклад Любомира Гузара)

«Святим може стати кожен» – таке гасло можна помітити ледь не біля кожного Львівського храму. Варто замислитися, чи не перебільшують автори такого гасла, чи справді святість доступна кожному? Тут насамперед можна вбачати бажання заохотити людей відвідувати храм – автори гасла сподіваються, що саме такий крок настановить людину на шлях святості, отже і спасіння. Звертаються до кожного, очевидно, християнина зокрема. Допускається, що кожен – це насамперед проста людина, отже, треба вважати, що пересічний громадянин при бажанні може стати святим, хоча назагал вважається, що святий – це особлива людина, яка виділяється з маси пересічних людей унікальним пієтетом, обрала шлях служіння насамперед Богові, а потім – людям.

Здавалося б, що обрати шлях служіння Богові для людини просто – це піти в монастир, прийняти обітницю і сповняти Устав, жити за законом монастиря. Варто послухати Любомира Гузара, який сам був монахом і присвятив своє життя служінню Богові та людям. Він не ідеалізував монастирське служіння: «Часто люди вважають, що всі, хто в монастирі, – святі! Далеко не так... Монастир, добрий монастир, – це не є зібрання людей святих. Це – зібрання людей, які стараються бути святими. Ми для того в монастирі, щоб освятитися. А якщо ми перебуваємо в монастирі й намагаємось бути відповідальними – не тільки одна чи кілька осіб, а й усі мають таке загальне налаштування, щоб якнайкраще сповняти свої духовні й інші зобов'язання, – то це є добрий монастир» [4, с. 37].

Впродовж останніх десятиліть, особливо за часів понтифікату Івана Павла II, у Католицькій церкві було проголошено святими значну кількість світських людей, зокрема подружжя Луї та Зелі Мартенів, батьків Малої Терези з Лізьє. Тим самим церква нагадує своїй пастві, що заклик Христа «будьте досконалі, як Отець ваш Небесний досконалий» (Мт. 5:48) стосується не лише монахів, але кожної особи, одружена вона чи не одружена, у юному віці (15-річного Карла Акутіса проголошено блаженним у 2020 р.) чи в поважному (у 1987 р. канонізовано італійського лікаря та вченого у галузі біохімії 57-річного Джузеппе Москаті), незалежно від соціального становища та освіти. І Блаженніший Любомир Гузар на питання, чи присвятити життя Христові можна лише вступивши в монастир, відповів: «Хочеш бути святим? Для цього не обов'язково йти до монастиря. Подружжя також може і повинно бути шляхом до святості... Світська людина може досягнути висот духовного життя, живучи як добрий

християнин, виконуючи Божу волю в тих обставинах, в яких вона живе – сімейних, особистих, професійних тощо» [6, с. 106-107].

Поняття святості трактується у Філософському енциклопедичному словнику (стаття Тетяни Чайки) неоднозначно. Вона пише, що «по-перше, святість – це вищий ступінь онтологічної досконалості, що започатковує надприродну єдність могутності, праведності й краси; по-друге, здатність божественного начала чинити очисний перетворювальний вплив на навколишнє буття; по-третє, властивість кінечної істоти (людини) внаслідок самозречення набувати якостей провідника зазначеного надприродного впливу» [7, с. 573].

У статті Словника детально роз'яснюється етимологія поняття: слов'янські лексеми пов'язуються з індоєвропейським «зростання», «набування», «підсилення»; єврейським – «відокремленість», «очищеність», «недоторканність»; латинське значення також багатоскладове: непорушність, встановлення, узаконення тощо. У християнській релігії святість – це атрибут Бога, її співвідносять з преображенням світу («святе місце»), також святість є цілісною характеристикою людини, що досягла «обоження».

Щодо святості людини католицький єпископ Роберт Барроу наголошує, що «одна з визначальних характеристик святості – це дружба з Ісусом, більше того – це дозволити Ісусові жити в тобі. Про це апостол Павло сказав «Живу вже не я, а живе Христос в мені» (Галатів 2:20). На цьому полягає святість – дозволити Ісусові домінувати у всіх сферах свого життя» [9]. Подібно зазначав Клайв Стейпл Люїс: «Стати новою людиною означає втратити те, що ми сьогодні називаємо “собою”. Маємо, так би мовити, “вийти з себе” й “увійти у Христа”. Маємо зробити Його волю своєю, думати Його думками, набути, як каже Біблія, Його замисел... Що більше ми прибираємо з Його дороги того, що наразі називаємо “собою” і, відповідно, даємо Йому змогу нас опановувати, то більше й стаємо, властиво, самими собою» [5, с. 218-219]. Такий ось парадокс святості у християнстві: людина віднаходить справжню себе, зрікаючись своєї волі і підкоряючись волі Христа.

У світській літературі поняття «святість», «святий» характеризують вищий ступінь моральної досконалості людини, ними акцентується жертовність, непорушність моральних принципів, духовна довершеність і досконалість. На думку Емануеля Левінаса, «заклик святості» у цьому розумінні передує турботі існування й асоціюється з «пріоритетом іншого переді мною» [7, с. 573].

На наш погляд, саме фраза «пріоритет іншого переді мною» влучно характеризує поняття не тільки святості, а й стосунків між людьми, тобто людяності. Нині це відчуваємо особливо гостро: в суспільстві переважає агресія, нетерпимість, егоїзм та крайній індивідуалізм. Пандемія з її

локдаунами особливо загострила ці екзистенціали, поглибила відчуженість і агресивність.

Послухаймо Любомира Гузара – без перебільшення морального авторитету нації, який очолював УГКЦ і був не тільки церковним, а й активним громадським діячем, радо зустрічався й бесідував із журналістами, політиками, звичайними людьми. Розуміючи святість як сповнення Божої волі, Блаженніший говорив, що «виконувати Божу волю» може кожен, хто відчуває себе людиною. У його трактуванні людина – це Боже сотворіння, народжене для любові ближнього, покликане вдосконалювати світ, а не руйнувати його. Він не переставав твердити, що кожен із нас покликаний бути святим. Багато людей ставлять собі запитання: хіба звичайна людина може бути святою? Блаженніший вважав, що святим може стати кожен – той, «хто отримав святе Таїнство Хрещення, став членом Святої Церкви, що є Тілом Ісуса Христа, тобто отримав основу, на якій ми повинні будувати свою святість».

«Існує лише один єдиний смуток: не бути святим», – ця фраза французького письменника Леона Блоя століття тому стримала юного Жака Марітена та його майбутню дружину від самогубства, – розповідає єпископ Барроу. Блой писав, що «існує безліч причин для смутку: гіркота поразки, печаль через недосягнуту мету, через нестачу коштів та багато інших, але насправді усі ці смутки не мають жодного значення. Існує один-єдиний смуток: не бути святим. Не бути особою, якою Христос хоче, щоб ти був. У той момент, коли це зрозумієш, усе твоє життя змінюється» [9]. Навіть якщо людина не переживає такого навернення як Жак Марітен, чуючи заклик до святості, у неї постає питання, як бути святим/ою?

«З одного боку – це трохи важко, а з іншого – дуже легко», – переконував мирян Любомир Гузар. «Щоб бути святим, не треба робити чуда, чи щось надзвичайне, а слід просто виконувати Божі заповіді, шанувати одне одного, особливо старших, кожному віддати належне, нікого свідомо не кривдити, допомагати ближнім, сумлінно виконувати свої обов'язки, бути чесним, не піддаватися спокусі корупції, берегти природу, яку нам Господь Бог подарував, тобто наслідувати Ісуса Христа: жити так, як він жив і вчив. Той, хто так живе, є святим. Чи це щось надзвичайне? Уявімо собі, яким був би світ, якби ми всі так жили» [3, с. 211-212], – заохочував Блаженніший вірних християн. Своїм життям і вчинками подавав приклад такої поведінки, але ніколи не наголошував, що прагне бути святим. Він прагнув бути людиною, людиною звичайною, що випромінює людяність.

Подекуди у прагненні стати святим акцент може зміститися з «наслідування Христа» на «наслідування Христа певним чином або лише у певній церкві». Таке зміщення призводить до нетерпимості, при чому часто не тільки до атеїстів чи представників інших релігій, а й до християн інших

конфесій чи навіть прихожан того ж храму. А нетерпимість у самій своїй суті несумісна з любов'ю, об'явленням якої на землі і був Христос. Блаженніший Любомир, приймаючи і слухаючи з повагою кожна людину, віруючу чи невіруючу, з високим соціальним статусом чи без жодного статусу, якраз і дав українському суспільству приклад справжньої людяності та любові, яка не поділяє, а єднає людей.

Що зауважуємо нині? Людяність розглядається насамперед як вимір людської поведінки в соціумі, шанобливе ставлення людини до інших людей, незалежно від їх статусу. Людяність нині не в пошані, особливо в суспільстві, де панує егоїзм, нетерпимість і нетолерантність, «людяна людина» виглядає ледь не «білою вороною», виділяється з маси, наче інопланетянин, який випадково заблукав серед сучасних землян. Така людина виділяється своїм «несучасним» ставленням до собі подібних, а загал приписує їй риси принаймні «дивака», виштовхуючи тим самим із маси, не розуміючи й не бажаючи розуміти мотиви дивної – «несучасної» поведінки, тоді як сама вона вважає себе звичайним членом суспільства, звичайною людиною.

«Хочу бути людиною» – не втомлювався повторювати Блаженніший Любомир Гузар, очевидно, дбаючи про те, щоб не виділятися з маси людей у суспільстві, в якому жив і працював. Він близько спілкувався з різними людьми, тому добре знав різні людські характери і вдачі, що розкривалися в дискусіях, полеміках, тобто суперечках і просто розмовах. Досягнувши вершини церковної ієрархії, завжди твердив, що над усе хоче бути насамперед людиною: «Мое велике бажання – бути людиною. Багато зустрічаємо осіб, але мало серед них людей – людей у повному значенні того слова. Дуже важко визначити, що це таке, але можна сказати, що людина – це особа, яка, якщо не під кожним, то під багатьма оглядами справляє на нас враження. Зустрівшись із такою людиною, ви відходите від неї кращим» [1, с. 4].

Щодо характеристики людини він не вживав слова «людяність», натомість твердив про скромність, відповідальність, любов до ближнього, досконалість, гідність, чесноти, моральні принципи, готовність робити добро, необразливо говорити про недоліки особи тощо. Він висловлював переконання, що у нинішньому суспільстві мало добрих справжніх, тобто людяних людей: «Старайтеся бути справжніми людьми – настановляв Блаженніший, – бо це Божа воля. Пам'ятаєте про Діогена, який серед білого дня ходив зі свічкою і шукав людину. На світі дуже мало добрих людей, які насправду стараються бути людьми. Бути людиною – це велика гідність, яку, на жаль, ми не стараємось розвивати» [1, с. 4]. Оцінювати людину Л. Гузар радив не за тим, чого вона досягла, ким стала, а за тим, до чого прагнула, «наскільки вона бажала, наскільки вона старалась. А якщо вона довго старалась, то вже стала кращою людиною», – переконував Блаженніший,

заповідаючи своїм слухачам і читачам мудру думку, що не так важко стати фахівцем у певній галузі – набагато важче стати і бути Людиною. Він навчав, що кожна людина щодня мусить робити вибір, який потребує копіткої праці: «Немає легкого шляху бути собою. Але бути собою – це єдиний гідний шлях» [1, с.10]. Запитаний, як навчитися любити ближнього, відповів лаконічно: «Треба спробувати».

Якою людиною був сам Блаженніший, Верховний Архієпископ УГКЦ, кардинал, наблизений до папського престолу, беззаперечний моральний авторитет, монах, що вповні міг би претендувати на звання Святого. Послухаймо тих, хто знав його зблизька, тобто рідних, а також тих, хто зустрічався з ним офіційно як з душпастирем та церковним ієрархом. Спогади зібрані у книзі «Блаженніший вуйко Любко» [2]. Вимальовуються з цих спогадів риси глибокої людяності, яку демонстрував не ієрарх, що претендує на повагу чи пошану й славу як слуга Божий, а проста людина, якою Блаженніший прагнув бути понад усе. Звичайна людина – це не була маска, одягана «на люди», це був стиль поведінки й стиль життя, людяність випромінювали його слова і вчинки.

Співрозмовники помітили у Л. Гузара дивовижний дар – «був рідним і близьким для всіх однаково, всіх приймав з любов'ю і для всіх мав добре слово» [2, с.18], зауважила блогерка Людмила Дмитрук. Блаженніший Святослав, обраний його наступником на посаді Верховного Архієпископа, зауважив дивну рису: «Він довіряв людині, слухав людей. Якщо ти хочеш когось виправити, якщо ти хочеш комусь дорікнути, – спочатку його полюби», – навчав Блаженніший [2, с.22]. Дорікати з любов'ю, виправляти помилки з теплотою й повагою до гідності людини – цю істину варто би засвоїти вихователям і педагогам усіх рівнів. Напевне, коли б нею керувалися у вихованні, то в суспільстві було би менше «нелюдських» людей. Любомир Гузар настирливо переконував, що саме відповідне виховання робить людину людяною.

Журналіст Віталій Портников у цьому контексті зауважив, що «це взагалі було однією з головних рис його особистості – бажання допомогти людям. Він зустрічав людину словами: “Чим можу послужити?” Випромінював тепло, людяність, радість» [2, с. 26]. Не кожен уміє випромінювати радість, коли відвідувач забирає його дорогоцінний час, привертає увагу до своїх проблем, які видаються йому найважливішими. Блаженніший це вмів і не тільки на словах чи на показ: «Поруч з ним кожен почувався маленькою дитиною, – продовжує В. Портников, – про яку обов'язково подбають. Це відчуття відповідальності, ця готовність до співчуття кожному – це справді величезний дар» [2, с. 27]. Важко не погодитися з висновком журналіста, що Блаженніший «залишиться в уявленні про те, якими взагалі мають бути люди, якщо вони хочуть, щоб світ навколо них змінювався на краще» [2, с. 27].

Велику відповідальність за виховання суспільства Блаженніший покладав на Церкву, знав, що вона має в Україні більший авторитет, ніж уряд, ніж інші владні структури, ніж медіа, але це не абсолютний авторитет. Церква заохочує робити добро, тому не всі охоче слухають такі настанови: люди найперше хотіли би догодити собі. Як священнослужитель зі стажем Л. Гузар розумів, що «Церква не просто має «користуватися довірою» за соціопитуваннями, – в ній мусять бути моральні авторитети, які стараються жити по-Божому і до яких ідуть за порадою, духовним напученням. Мені здається, що Церква трошки замало працює над тим, щоб так жити» [6, с.115] – делікатний у всьому, він натякав на недостатню увагу церковних діячів до виховання людяності. Виховує християн не тільки присутність на Богослуженні, а насамперед проповідь священника, зобов'язаного бути добрим оратором і психологом, тобто «людяним» проповідником: «Але талант проповідника не зводиться тільки до вміння складати хороші тексти, це талант звертатися до людей так, щоб вони почули, зрозуміли і захотіли прийти ще раз» [8, с. 56]. Для Блаженнішого проповідувати – це спілкуватися з людьми, справжній дар, яким він майстерно володів. Мирослав Маринович так пояснив цей дар: «Це дивне поєднання любові й правди... Справжня любов є правдою, справжня правда є любов'ю. Життєва правда, християнська правда, підсилена духом любові, проникає в душу... Не можна правдою рубати, бо проти тебе відразу виставляють щит. У такий спосіб правда не проникає до серця. Коли ви спілкуєтеся з Блаженнішим, вам немає потреби виставляти щит» [8, с. 57].

Від християн, зокрема церковних діячів, Блаженніший очікував толерантності у ставленні до всіх людей. Він переконував, що треба любити людину і ненавидіти гріх, і це не завжди легко, але варто пам'ятати, що «той, хто переді мною – це людина». Треба вміти провести чітку лінію між людиною і тим, що вона робить. Бути толерантним у його розумінні не означає «приймати все, що дають»: «Я приймаю те, що добре, і засуджую та в якийсь спосіб – культурний спосіб – повідомляю, що мені це не подобається, що це неправдиве. Але я все ж таки звертаю увагу, що за поведінкою і словами стоїть людина, яка є така сама, як я, і яка потребує допомоги, щоб зрозуміти, що для неї добре, а що – погано» [6, с. 115]. І це не просто слова – так завжди чинив Блаженніший. Він умів слухати, витрачав свій дорогоцінний час, щоб зрозуміти співрозмовника, ніколи не показував, не демонстрував свого нетерпіння чи зайнятості, коли бесідував з людиною. Художник Борис Егізарян, помітивши дивний дар, згадує, що «Блаженніший говорив дуже просто, прямо в серце людини, понад усе підносив людину, її особистість, свободу... Він завжди тебе «піднімав» трішки над собою, це була унікальна людина» [2, с. 42]. Уміння слухати співрозмовника, виділяти йому свій час, бути уважним до його проблем і

думок - риса, справді дарована небагатьом людям, надто тим, хто посідають високі посади. Блаженніший умів це не просто демонструвати – він завжди так чинив: «Він підкреслював, роблячи це невимушено й щиро, абсолютно природно, що людина, яка постала перед ним, ставала найважливішою. Він умів підійти до людини і підтримати, після його слів розвиднювалося, хотілося працювати і жити»[2, с. 99], – згадує співрозмовник, який мав щастя зустрітися з Блаженнішим. Пригадаймо, чи часто нам доводиться бесідувати з такими уважними співрозмовниками, чи зустрічаються на нашому шляху такі уважні посадовці...

Ті, кому пощастило спілкуватися з Блаженнішим, відзначають, що він був дуже скромною людиною, не любив уваги до себе, випромінював доброзичливість і делікатність. Все, що робив, було пронизане величезною повагою до людей. Папський нунцій в Україні, архієпископ Клаудіо Гуджеротті визнав, що «він був прикладом того, кого Папа міг би сьогодні назвати неклерикальною людиною» [2, с.62], адже вирізнявся особливою безпосередністю у спілкуванні з іншими. При всій простоті й безпосередності в спілкуванні Блаженніший, однак, мав загострене відчуття справедливості і природне, спокійне відторгнення неправди. На цьому наголошує релігієзнавець, Віктор Єленський, який неодноразово зустрічався з Верховним Архієпископом УГКЦ. Тоді депутат Верховної Ради зауважив, що «Блаженніший був особливою людиною. По-справжньому шляхетною, означеною дуже високою внутрішньою культурою і внутрішньою гідністю. Умів сумніватися... не вважав себе непомильним, умів і любив слухати, був готовий прийняти аргументи співрозмовника, а свої обстоював дуже м'яко, і якимось зовсім необразливо» [2, с. 64]. Він по-справжньому любив людей, і від цієї любові «виходила ота його постава доброти», – зауважив Мирослав Маринович [2, с. 76].

До нього вабила людей його надзвичайна відкритість, спілкування з ним давало відчуття щастя як з людиною, яка «наснажує тебе в людяності», – підкреслює політолог Ігор Марков. І продовжує: «Він зумів стати людиною, яка прийшла до людей, знявши всілякі формальності – інституційні, ритуальні, титулярні. Він знезброював тебе вмить» [2, с. 97]. Відкритість до кожного, хто з ним спілкувався, дозволяла Блаженнішому почуватися безпечним і захищеним перед будь-яким сильним суперником, навіть ворогом. Він не втомлювався навчати: «Ви є сильні тоді, коли бажаєте добра своєму ворогові», вважаючи, що тільки любов і добро може змінити людину, – згадує господиня дому й доглядальниця сестра Вероніка. «Основне в житті – пізнати, як робити добро і оминати зло» – таким було життєве кредо Блаженнішого.

Не зважаючи на своє високе становище у церковній ієрархії, титули і звання, він завжди залишався простою, життєрадісною людиною. Це

зауважували всі – і академік НАН України Леонід Рудницький, і пластуни-ровесники, що гомоніли й веселилися при зустрічі, мов діти, а юнаки нового покоління, які запрошували його як почесного члена куреня «Червона калина» не переставали дивуватися, як можна бути такою великою і водночас такою простою людиною, адже він велів називати себе просто Любком [2, с. 46]. Так само просто вуйком Любком був для рідних – діти його рідної сестри Марти згадують його подарунки і привітання на свята не від Блаженнішого, а просто від вуйка Любка, це було невимушено й щиро – діти це відчували, як ніхто інший. Отець Юрій Коласа згадує, як завжди дивувався, що часто Любомир Гузар у товаристві міг пожартувати, і ті жарти «були не лише дотепними, але дуже шляхетними. У тих жартах завжди можна було відчутися його велику повагу до людини» [2, с. 53]. Гумор його мав таке людяне обличчя – «це не було висміювання когось, це була просто радість життю», – згадує інший сучасник Блаженнішого [2, с. 124].

Ольга Макар, координатор проекту «Молодь за мир», згадує, що переживала й мала певний страх перед зустріччю з Блаженнішим, але після розмови з ним відчула полегкість, спокій і навіть радість як просвітління: «Блаженніший показав, що таке святість: нічого екстраординарного, але люди поруч з тобою сяють» [2, с.185]. Справді, коли послухаємо самого Любомира Гузара, то виходить, що він не вважав себе святом, чи винятковою особистістю, чи Учителем і Наставником. «Я є звичайна людина. Одна з багатьох», – переконував сучасників. «Моя мрія – бути людиною. Я би дуже хотів бачити, щоб багато осіб бажали бути людиною. Бо бути людиною, то є великий Божий дар». Він жив серед нас, недавно відійшов у вічність, йому відкрили перший пам'ятник у Вінниці – місті, яке відвідував не часто, не проживав там, як у Львові, чи Києві. Ініціатори пам'ятника і широка громадськість міста вважає, що Блаженніший заслужив поваги своєю людяністю насамперед. Пам'ятник зображає Отця Любомира близьким кожному – його увічнили в улюбленій домашній безрукавці (камізельці) – це можна розглядати як виразний жест визнання його простоти та людяності.

Підсумуємо словами Митрополита Бориса Гудзяка: «Що для Блаженнішого означало бути людиною? Це висока цінність, яка проявляється в простих речах. Наприклад, бути привітним, уважно слухати, не обмежуватися лише своїми уявленнями, не шкодити, не мститися, не псувати свого внутрішнього життя негативними пристрастями, направленими проти інших людей. Затамувати власне «я», відкритися на твоє «ти», допомагати там, де неможливо» [2, с.168]. Погодьмося – таке доступне кожному, отже, кожен може бути людиною, яка покращить цей світ.

Література

1. Блаженніший Любомир. Думки у спадок. Львів: Вид-во «Свічадо», 2018. 111 с.
2. Блаженніший вуйко Любо. Львів: Вид-во «Свічадо», 2017. 207 с.
3. Блаженніший Любомир Гузар. Учителю, іду за тобою Думки до проповідей. Львів: Вид-во Отців Василіян «Місіонер», 2017. 263 с.
4. Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузарем. Львів: Вид-во «Свічадо», 2017. 111 с.
5. Люїс Клайв Стейплз. Просто християнство. Львів: Вид-во «Свічадо», 2018. 224 с.
6. Три дороги. Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами. Львів: Вид-во «Друкарські куншти», 2013. 118 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. 742 с.
8. Щоткіна Катерина. Любомир Гузар. Хочу бути людиною. Харків: Вид-во Vivat, 2017. 269 с.
9. Bishop Barron on All Saints Day URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K6qCBNHCZkc>

Олександр Роговський (Харків)

АНТИГУМАНІЗМ НАСИЛЬСТВА: ПСИХОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Феномени тероризму та гібридної війни актуалізували проблему різноманіття форм насильства в умовах «зіткнення цивілізацій», тобто різних типів суспільства, політичних систем та традицій. На прикладі сучасної російсько-української війни ми бачимо парадоксальне поєднання сучасного та архаїчного, медійно-віртуального та фактичного, офіційного та прихованого у тому, що ставлять по-новому проблему насильства.

Проблематика насильства залишається надзвичайно політизованою (Е. Фром та ін.), або концептуалізованою відповідно до історичних реалій (З. Фройд, О. Ранк та ін.). Дослідження психологічних механізмів насильства часто здійснюється без урахування маскультового, медійного контексту (Р. Берон, Д. Річардсон) [1]. У дослідженні сучасного насильства необхідно враховувати його «дифузний», розсіяний характер (Р. Барт), включаючи його приховано-пасивні, потенційні форми.